

Väkivaltaperheen monet auttajat

Leo Nyqvist

Vaikeasti lähestyttävä ongelma

Viiime aikoina perheväkivalta on ollut jatkuvasti esillä tiedotusvälineissä paitsi ikävinä uutisina, myös vakavana sosiaalisena ongelmana, johon tulee kiinnittää enemmän huomiota muun muassa auttamistyössä ja oikeusprosessissa. Verrattuna 1970-luvun lopulla aloitettuun ongelmakeskusteluun, tapa käsitellä perheväkivaltaa on muuttunut oleellisesti näistä ajoista. Muutosta voi luonnehtia siirtymisellä ”koko perheen ongelmasta” väkivaltaista miestä käsittelevään keskusteluun. Suomessa on omaksuttu yhä selvemmin anglosaksinen ja skandinaavinen keskusteluperinne, jossa perhe- ja parisuhdevalta nähdään sukupuolistuneena ilmiönä. Kyse on periaatteellisesti merkittävästä muutoksesta. Suomalaisessa auttamiskulttuurissa lähes pyhäksi kohonneet perhekeskeisen ajattelun ja neutraaliuden periaatteet on vihdoin kyseenalaistettu.

Vaikka julkisuudessa käyty keskustelu perheväkivallasta on lisääntynyt ja siihen on tullut uusia näkökulmia, palveluverkostomme toimii edelleen monin tavoin puutteellisesti konkreetin ongelman kohtaamisessa. Samalla kun perheen sisäinen väkivalta työllistää välillisesti ja epäsuorasti monia viranomaisia, itse ongelmasta ei useinkaan kyetä puhumaan sen oikealla nimellä. Yhä edelleen auttamisjärjestelmä ulkoistaa, vähättelee ja tulkitsee väkivaltaa tavalla, joka tuntuu avunsaajista

loukkaavalta ja johtaa toisinaan kontaktin päättymiseen (Nyqvist 2001). Esimerkiksi poliisi ei läheskään aina tutki perheen sisäisiä väkivaltatapauksia, kuten muunlaista väkivaltaa, terveydenhuolto hoitaa naisen fyysiset vammat, muttei puutu enempään, parityöskentelyssä pohditaan parisuhteen vuorovaikutusta, mutta naisen turvallisuus tai lasten hyvinvointi ei tule mieleen ja oikeuteenkaan tapaus ei välttämättä etene, koska syyttäjät jättää syyttämättä uhrin ”vakaan tahdon” perusteella. Miettiikö hän silloin, että kaiken takana voi olla väkivallantekijän erilaiset uhkaukset? Huolestuttavana on pidettävä myös sitä, ettei sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö useassa tapauksessa tiedä, miten auttaa perheväkivallan uhria (Perttu 1999).

Psykososiaalinen auttamisjärjestelmämme (esim. perheneuvola, perheasiain neuvottelukeskus, mielenterveystoimisto, a-klinikka) soveltaa edelleen voittopuolisesti parityöskentelyä myös akuuteissa perheväkivaltakriiseissä. Tämä auttamiskäsitys voi johtaa vakaviin ongelmiin. Tutkimustieto osoittaa, että pariterapia ja muut parityöskentelyt muodot perheen väkivaltakriiseissä eivät yleensä toimi. Väkivallasta ei ole esimerkiksi mahdollista puhua avoimesti kumppanin kuullen. Tämä koskee sekä tekijää että uhria. Toisinaan parikeskustelut toimivat perusteluna uusille väkivaltaisuuksille parisuhteessa. Suhtautuessaan neutraalisti sekä sukupuoleen että moraalisesti hylättäviin tekoihin, auttamisjärjestelmämme paradoksaalisesti syyllistää uhrina olevan naisen tahtuneesta väkivallasta. Tämä ei ole tietenkään auttajan tarkoitus, mutta se on hyvin monen naisen kokemus. (Holma 1996, 44; Hautamäki 1998, 52–53; Nyqvist 2001, 161–165.)

Työskentely perheväkivaltatapauksissa

Perhe- ja lähisuhdeväkivallan osalta kaikki perheenjäsenet tarvitsevat apua. Ongelman luonteesta johtuen avuntarve eri perheenjäsentien kohdalla on kuitenkin erilainen. Siten mikään ”kollektiivinen” perheen hoitaminen vuorovaikutuksen, kommunikaation tai muun vastaavan osalta ei ole toimiva tapa kohdata perhettä etenkin kriisivai-

heessa, jossa erilaiset tunteet ovat voimakkaimmillaan. On myös hyvä tietää, että vaikka naisetkin käyttävät väkivaltaa kumppania ja lapsia kohtaan, perusongelmana on miesten käyttämä väkivalta, jonka psykososiaaliset seuraukset perheenjäseniin ovat paljon suuremmat kuin yleensä kuvitellaan. Tämä tulee esiin tarkasteltaessa väkivaltaisessa parisuhteessa elävien naisten ja miesten asiakkuuksien rakennetta. Naisten osalta on havaittavissa väkivallan aiheuttamat monet haittavaikutukset sekä fyysisten vammojen että henkisen pahoinvoinnin osalta. Omassa tutkimusaineistossani käytännössä kaikki naiset olivat psykiatrisen avoimuuden asiakkaita (Nyqvist 2001, 155).

Miehet tarvitsevat apua ennen kaikkea oman väkivaltaisuutensa käsittelyssä. Ongelmana on miesten torjuva suhtautuminen avun tarpeeseen ja kyseeseen tulevien hoitomahdollisuuksien puute. Syyllisyyden ja häpeän tunteet estävät monia miehiä lähtemästä avun hakuun. Miesten kriiseihin liittyviä ammatilliset palveluja tarvittaisiin lisää. Tällä hetkellä niitä on vain suurimmissa kaupungeissa. Lapset joutuvat toisinaan väkivallan ja hyväksikäytön kohteeksi kotonaan, mutta suurin ongelma on vanhempien keskinäisen väkivallan näkeminen. Tällä on erittäin haitalliset psykososiaaliset vaikutukset lapseen, mitä vanhemmatkaan eivät aina ymmärrä riittävän ajoissa (Laaksamo 2001; Weinehall 1997). Auttamiskäytännössämme, esimerkiksi lastensuojelussa, työskentely tapahtuu usein aikuisten kautta ja näin lapsen subjektiiviset kokemukset ja tarpeet helposti sivuutetaan.

Otsikossa käyttämäni termi ”väkivalta-perhe” on tulkittavissa leimaavaksi ja jopa epäkunnioittavaksi ilmaisuksi perheestä, jossa väkivaltaa esiintyy. Perustelen käsitteen käyttöä tässä yhteydessä sillä, että se osaltaan herättäisi eri toimijat näkemään sen, miten tärkeää auttaja-verkostossakin on puhua väkivallasta, ei esimerkiksi päihdeongelmasta tai työstressistä. On valitettavaa, että parisuhteessaan väkivaltaa kokevat naiset ovat usein sosiaali- ja terveystieteiden suurkuluttajia, mutta auttamistyössä hoidetaan ainoastaan väkivallan välittömiä seurauksia tai kokonaan muita ongelmia, ja väkivalta jää käsittelemättä.

Peruslähdekohta auttaja-verkoston työskentelylle on, että vaikuteetaan itse väkivallan esiintymiseen. Mikäli siihen ei jostain syystä kyetä,

tulisi uhrien – etupäässä lasten ja naisten – turvallisuus ja hyvinvointi taata eri järjestelyin. Tässä tarvitaan sekä eri viranomaisten toiminnan tehostamista että keskinäistä yhteistyötä. Yhteinen näkemys ongelman luonteesta on myös onnistuneen moniammatillisen yhteistyön välttämätön edellytys.

Auttajia on paljon, mutta pitkäjänteinen apu puuttuu

Väkivalta perheessä luo monenlaisia palvelutarpeita, vaikka etenkin ongelmien alkuvaiheessa naiset turvautuvat enimmäkseen vain omaan sosiaaliseen verkostoonsa. Väkivallan jatkuessa ja muuttuessa vakavammaksi, naiset alkavat tukeutua myös formaaleihin avunsaanti-paikkoihin (Gordon 1996, 319; Nyqvist 2001, 160–166). Väkivallan jatkuessa myös perheen sosiaalinen verkosto kutistuu muun muassa häpeän, syyllisyyden ja ongelman paljastumisen pelossa. Tämänkin vuoksi puuttuminen ongelmiin varhaisessa vaiheessa on tärkeää.

Perheväkivalta työllistää erityisesti terveydenhuoltoa, psykososiaalisia palveluja, poliisia ja oikeuslaitosta. Väkivaltaa kokeneiden naisten hakema apu on useimmiten kertaluonteista, sillä yleisimmät auttaja-tahot ovat terveyskeskus ja poliisi. Seuraavina tulevat perheneuvola, oikeusapu ja mielenterveystoimisto. (Heiskanen & Piispa 1998, 31.) Tärkeää on myös huomata, miten vähän apuun yleensä turvaututaan. Valtakunnallisen tilastokeskuksen kyselytutkimuksen mukaan terveyskeskuksienkin puoleen kääntyi vain runsas kymmeneosa väkivaltaa kokeneista naisista (mt., 31).

Vaikka väkivalta on erityisesti miesten ongelma, he hakevat harvoin apua siihen. Kumppanien kertoman mukaan kuusi prosenttia parisuhteessaan väkivaltaisista miehistä hakee apua ongelmaansa. Yleisimmät palvelupaikat ovat terveyskeskus, mielenterveystoimisto ja a-kliinikka. (Mt., 32).

Turvakotiaineistolla tehdyssä tutkimuksessa naisilla oli asiakkuuksia terveydenhuolto- ja psykososiaalisissa palveluissa sekä poliisi- ja

oikeusviranomaisilla keskimäärin kahdeksan. Naisten tullessa turvakotiin, tilanne on usein ajautunut hyvin vaikeaksi. Kumppaneilla on monessa tapauksessa tuomioita väkivallasta ja eron jälkeen naiset joutuvat toisinaan hakemaan lähestymiskiellomääräystä. Väkivallan johdosta oikeudelliseen apuun joudutaan turvautumaan monesti lasten huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvissä riitatilanteissa. (Nyqvist 2001, 157.)

Perheväkivalta on selvässä yhteydessä lastensuojeluasiakkuuteen. Aina ei ole kuitenkaan varmaa, tuleeko väkivalta riittävän selvästi esiin. Lapsille väkivallan näkeminen on kuitenkin traumatisoivaa ja periaatteessa jokainen lapsi, joka joutuu tähän tilanteeseen, tulisi olla lastensuojelun piirissä.

Väkivallasta kärsiville perheille on tyypillistä, että he ovat asiakaina monilla sektoreilla, mutta ensisijainen asiakkuuden peruste ei ole väkivalta, vaan esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelma. Avun hakeminen on myös tilannesidonnaista ja siltä puuttuu jatkuvuus. Yksi syy tähän on todennäköisesti auttajan ja asiakkaan kohtaamattomuus. Väkivaltatyössä tarvitaan poikkeuksellisen paneutuvaa ja herkkää työtettä sekä erityistä tietoa ongelman dynamiikasta, asiakkaan reaktioista ja auttamisjärjestelmästä. Meillä on myös luvattoman vähän väkivaltaan erikoistuneita toimintayksiköitä.

Avun ja tuen tilapäisyydestä johtuu, että perheen väkivaltaongelma jatkuu yksittäisten interventioiden jälkeen, ja kokonaistilanne kerta kerralta pahenee. Viranomaistoimenpiteisiin päädytään tilanteen kaotisuuden vuoksi. Kyseeseen tulevat näissä tilanteissa esimerkiksi poliisi-interventiot, ensiapupoliklinikat, mielenterveyspalvelut sekä oikeudelliset toimet.

Koordinoituun yhteistyöhön

Väkivaltatyössä viranomaisilla ja muilla toimijoilla on yleensä selkeät toimenkuvat. Perheväkivalta on monessa tapauksessa paitsi sosiaalinen ja psykososiaalinen ongelma, myös rikos. Jälkimmäisen kysymyksen selvittäminen kuuluu poliisille ja oikeusviranomaisille.

Psykososiaalisesta puolesta vastaavat palvelut pyrkivät tukemaan eri tavoin perheenjäsenten selviytymistä väkivallan seurauksista.

Viranomaisten ja muiden tahojen koordinoitu toiminta on tärkeää uhrien turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Tämä tarkoittaa sitä, että väkivaltaisen, kontrolloivan ja muilla tavoilla alistavan käyttäytymisen tulee loppua. Valitettavasti monissa auttamistilanteissa tätä ei mitenkään varmisteta. Yhteistyö viranomaisten ja muiden toimijoiden kesken konkretisoituu sopimuksina toimintalinjoista, velvoitteiden ja vastuiden selkiyttämisenä sekä tiedonvaihtona. (Perttu & Hautamäki 2002, 115.) Koordinoituu yhteistyöhön on vaikea päästä ilman alueellisia koulutusjaksoja, joilla kaikilla yhteistyön osapuolilla on mahdollisuus saada väkivaltatietoutta ja keskustella käytännön työssä ilmenevistä erilaisista näkemyksistä ja ongelmista. Vakiintuneet organisaatiokulttuurit ovat yksi merkittävä este yhteistyölle. Esimerkiksi terapia-työn piirissä saattaa olla vaikea myöntää, että fyysinen väkivalta on myös pahoinpitelyrikos, jolloin oikeudellinen käsittely nähdään tarpeettomana. Vastaavasti poliisille kotihälytys ei saisi olla vain perheriita tai juopumuspidätys kun kyse on selvästi väkivallasta. Toimijoiden tulisi myös muistaa, että tieto väkivallan uhkasta menee vaitiolovelvollisuuden ohi (Rikoslaki 16:19, Lastensuojelulaki 40§).

Turvallisuuden edistämisen lisäksi toinen tärkeä tavoite on väkivallan uhrien ja tekijöiden erilainen tukeminen ja hoitaminen. Väkivalta on uhrille aina traumaattinen tapahtuma, joka järkyttää hänen psyykkistä ja emotionaalista tasapainoaan. Väkivallan traumaattisia seurauksia ei läheskään aina tunnisteta, ja uhria voidaan pitää apaattisena, avuttomana, saamattomana, tunteettomana tai päihdeongelmaisena (Nousiainen & Perttu 2002, 50). Perheväkivallan ja lasten seksuaalisen hyväksikäytön kohdalla traumaattiset tapahtumat voivat toistua jopa vuosien ajan. Jokainen tapahtuma aiheuttaa silti kohteelleen emotionaalisen kriisin. Kaikkein traumatisoivinta on se, kun tekijänä on läheinen ihminen, joka sekä rakastaa että kohtelee kaltoin (mt., 51). Auttajalle on myös aina iso haaste se, että perheenjäsenet ainakin jossain vaiheessa pyrkivät salaamaan vakavat ongelmat. Se on olennainen osa perheen sisäisen väkival-

lan dynamiikkaa, joka yksittäisen auttajajan ja koko verkoston tulee tuntea.

Miehet ja isät ovat tavallisesti pääasiassa väkivallantekijän roolissa, vaikka naiset ja äiditkin voivat olla väkivaltaisista varsinkin lasta kohtaan. Miehisessä kulttuurissa heikkouden myöntäminen ja avun hakeminen koetaan epämiehekkääksi, mistä syystä miehet hakevat apua usein vasta äärimmäisessä tilanteessa, kuten väkivallasta syntyvien vakavampien vammojen pelästyttämistä ja erityisesti silloin kun vaimo ja lapset muuttavat pois. Miesten auttamista vaikeuttaa, että he eivät näe tavallisesti oman väkivaltaisuutensa yhteyttä perheen hyvinvointiin ja vähättelevät tai oikeuttavat käyttämänsä väkivallan. Osa miehistä projisoi ongelman kokonaan itsensä ulkopuolelle, esimerkiksi naiseen, tämän sukulaisiin tai viranomaisiin. (Nyqvist 2001, 143–144.) Miesten kanssa työskenneltäessä on tärkeää pitäytyä nimenomaan väkivaltaongelmaan ja saada mies myöntämään oman väkivaltaisuutensa ja näkemään sen kohtalokkaat seuraukset naisten ja lasten elämään.

Väkivallan toimiva viranomaiskohtaaminen edellyttää eri toimijoiden vastuualueiden eroavuuksista huolimatta yhteistä perusnäkemystä. Poliisi-interventio ja oikeuden eteen joutuminen eivät ole miehelle vain häpeällinen ja uran vaarantava hetki, vaan myös mahdollisuus muutokseen. Seuraava vaihe on alkaa käsitellä omaa väkivaltaisuutta hakeutumalla avun piiriin. Hetkellisestä dramaattisuudesta huolimatta tällaiset prosessit voivat johtaa parhaaseen lopputulokseen kun eri toimijoiden yhteydet toimivat suunnitelmallisesti.

Toiminnan koordinaatiota tarvitaan myös auttamisesta vastaavien viranomaisen sisäisessä toiminnassa. Esimerkiksi turvakotihoidon osalta tarvitaan monesti yhteistyötä maksusitoumuksen osalta ja muun auttamismuodon (mm. perheneuvola, päihdehuolto, mielenterveyspalvelut) kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Tärkeää on välttää asiakkaiden putoaminen pois järjestelmästä, sillä sekä väkivallan seuraukset että väkivallan käytöstä irrottautuminen vievät paljon aikaa ja prosessin aikana tarvitaan erilaisia tuen muotoja.

Lopuksi

Suomessa tulee perheen sisäisestä väkivallasta kantaa erityistä huolta, sillä vertaileva kyselytutkimus Ruotsiin osoittaa yllättävän suuren eron maidemme välillä. Naisiin kohdistuvan väkivallan osalta Suomi eroaa Ruotsista siinä suhteessa, että väkivalta on meillä perheen sisäistä. Parisuhteissa, joissa kumppanit myös asuvat yhdessä, fyysinen väkivalta oli Suomessa miltei kolminkertaista Ruotsiin verrattuna ja kaikki väkivallan muodot huomioon ottaen kaksinkertaista. (Lundgren et al. 2001, 81.) Syitä merkittävään eroon maidemme välillä on varmaan useita ja asian muuttamiseksi tulisikin työskennellä monella tasolla.

Yksilötasolla työn kohteita ovat väkivallan uhrit, tavallisimmin naiset ja lapset, väkivallantekijät sekä ammatissaan väkivallan kohtavat työntekijät. Toiminta lähtee siitä, että väkivaltaa ei yleensäkään käytettäisi lähisuhteissa, mutta luonnollisesti myös siitä, että väkivaltainen käyttäytyminen alettuaan saataisiin päättymään. Suomen huonoa tilannetta voi olettaa selittävän myös sosiokulttuuriset ja mm. maskuliinisuuskäsitykseen liittyvät tekijät. Rakenteellisella tasolla tuleekin kiinnittää huomiota tekijöihin, jotka synnyttävät ja ylläpitävät miehistä väkivaltaa. Esimerkkeinä voi mainita väkivallan ihannoinnin ja suhtautumisen tyttöihin ja naisiin. (Brå 2002, 8—9.)

Lähteet

Brå. 2002. (Brottsförebyggande rådet 2002.) Att förebygga våld mot kvinnor i nära relationer. Idéskrift nr 9, rapport 2002: 8, Stockholm.

Gordon, J. S. 1996. Community Services for Abused Women: A Review of Perceived Usefulness and Efficacy. *Journal of Family Violence* 11 (4), 315–329.

Hautamäki, J. 1998. Perinteisen perheterapian mahdollisuudet perheväkivallan katkaisussa. *Perheterapia* 14 (3), 51–53.

- Heiskanen, M. & Piispa, M.* 1998. Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus SVT, Oikeus 12. Helsinki.
- Holma, J.* 1996. Haastattelu: Vaiettu todellisuus – kuvia ja tarinoita perheväkivallasta. *Perheterapia* 12 (2), 41–45.
- Lastensuojelulaki 5.8.1983/683.
- Lundgren, E., Heimer G., Westerstrand, J. & Kalliokoski, A. M.* 2001. Slagen Dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning. Brottsoffermyndigheten, Uppsala universitet. Umeå.
- Nousiainen, V. & Perttu, S.* 2002. Väkivallan traumaattiset vaikutukset. Teoksessa M. Rautava & S. Perttu (toim.), Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Stakes. Helsinki, 51–63.
- Nyqvist, L.* 2001. Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Ensi- ja turvakotien liiton tutkimuksia 28. Turku.
- Perttu, S.* 1999. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kyselytutkimus ammattityöntekijöiden toiminnasta ja työn kehittämistarpeista 1998. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu nro 19. Helsinki.
- Perttu, S. & Hautamäki, J.* 2002. Väkivaltatyön periaatteet ja toimintamalleja. Teoksessa M. Rautava & S. Perttu (toim.) Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Stakes. Helsinki, 113–132.